

KÜRK MANTOLU MADONNA'DA HAFIZA, KİMLİK VE TOPLUMSAL BELLEK: KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

Funda ORUL*

Özet: Bu çalışma, Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserini, Jan Assmann'ın kültürel ve toplumsal bellek kuramı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorusu, Raif Efendi'nin bireysel hafızası ile toplumun ona yüklediği kimlik arasındaki çatışmanın romanda nasıl yansıtıldığıdır. Raif Efendi'nin Maria Puder ile yaşadığı aşk, onun gerçek kimliğini ve kişisel hafızasını oluştururken; ailesinin ve çevresinin dayattığı "suskun memur" kimliği, toplumsal belleğin ona biçtiği rol olarak ortaya çıkar. Çalışma, metne bağlı inceleme metodu çerçevesinde yazar, eser ve teori üçgeninde şekillenecek ve anlatıdaki hafıza ve kimlik ilişkisi, bireysel hafızanın bastırılması ve toplumsal belleğin bireyi şekillendirmesi üzerinden değerlendirilecektir. Ancak kapsam gereği, eserin estetik, dilsel ve psikolojik yönleri ayrıntılı biçimde ele alınmayacak; kadın karakter Maria Puder'in belleği ve kadın kimliği konuları çalışma ya dahil edilmeyecektir. Sonuç olarak, *Kürk Mantolu Madonna*, modern bireyin iç dünyasıyla toplum arasındaki gerilimi, bireysel hafızanın toplumsal belleğe karşı nasıl bir direnç alanı oluşturduğunu göstermesi bakımından, Assmann'ın bellek kuramı çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Sebahattin Ali, Bellek Kuramı, Modern Birey, Hafıza ve Kimlik, Toplumsal Normlar.*

Memory, Identity, and Collective Memory in *Kürk Mantolu Madonna*: A Theoretical Approach

Abstract: This study aims to analyze *Kürk Mantolu Madonna* by Sabahattin Ali within Jan Assmann's theory of cultural and collective memory. The main question is how the conflict between Raif Efendi's individual memory and the socially imposed identity is reflected in the novel. Raif Efendi's love for Maria Puder forms his true identity and personal memory, while the "silent civil servant" identity imposed by his family and environment represents the role assigned to him by collective memory. The study will follow a text-based analysis method, shaped within the triangle of author, work, and theory. The relationship between memory and identity in the narrative will be evaluated through the suppression of individual memory and the shaping of the individual by collective memory. However, due to the study's scope, aesthetic, linguistic, and psychological aspects of the work will not be examined in detail. Likewise, Maria Puder's memory and female identity will not be included in the analysis. Ultimately, *Kürk Mantolu Madonna* will be analyzed within Assmann's memory theory as a novel that illustrates the tension between the modern individual's inner world and society, revealing how individual memory creates a space of resistance against collective memory.

Keywords: *Sabahattin Ali, Memory Theory, Modern Individual, Memory and Identity, Social Norms*

Giriş

Toplumsal hafıza, bireylerin ve toplumların geçmişi nasıl hatırladıkları, bu hatıraları nasıl anlamlandırdıkları ve kimlik inşa süreçlerinde nasıl kullandıklarıyla doğrudan ilişkili, dinamik ve çok katmanlı bir yapıdır (Assmann, 2015: 27). Bireysel hafıza ile toplumsal bellek arasındaki ilişki, özellikle kimlik inşasında ve bireylerin toplumsal normlara karşı geliştirdikleri direniş biçimlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Assmann, 2015: 26-28). Bu bağlamda, bireyin toplumsal kimlik inşasında karşılaştığı dayatmalar ile bireysel hafızasında saklı tuttuğu deneyimler arasındaki gerilim, edebi eserler aracılığıyla görünür hâle gelebilmektedir.

Assmann'ın (2015) iletişimsel ve kültürel bellek kuramı, bireylerin sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkiler ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden şekillenen bellek biçimlerini anlamada güçlü bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. İletişimsel bellek, bireyler arası etkileşimle aktarılan ve toplumsal bağlamda yeniden üretilen geçici hatıraları kapsarken, kültürel bellek ise yazılı metinler, semboller ve ritüeller aracılığıyla kuşaklar boyunca taşınan daha kalıcı bir hafızaya işaret eder (Assmann, 2015). Bu ayrım, bireysel deneyimlerin metne dönüştürülerek toplumsal belleğe alternatif anlatılar üretme imkânını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Sabahattin Ali'nin (2016) *Kürk Mantolu Madonna* adlı eseri bağlamında, bireysel hafıza ile toplumsal bellek arasındaki ilişkiyi ve ortaya çıkan çatışmaları irdelemeyi amaçlamaktadır. Romanın başkarakteri Raif Efendi, toplumsal normlar tarafından ona biçilen "silik ve sessiz" kimlik ile, iç dünyasında taşıdığı derin kişisel hafızası arasında sıkışmış bir

* YL öğrencisi, fundaorul@ohu.edu.tr.

figür olarak ele alınmaktadır. Raif Efendi'nin Maria Puder ile yaşadığı ve uzun süre sakladığı aşk, onun toplumsal belleğin dayattığı kimlikle örtüşmeyen, bastırılmış bir deneyim olarak karşımıza çıkar.

Bu noktada, romanın başlığı olan "Kürk Mantolu Madonna", yalnızca Maria Puder'i simgeleyen bir figür değil, aynı zamanda Raif Efendi'nin bireysel hafızasında saklı kalan, ancak toplumsal normların görünür kılmasına izin vermediği derin duygularının ve kimlik arayışının da bir metaforu olarak değerlendirilebilir. Kürk Mantolu Madonna, Raif Efendi'nin belleğinde yaşattığı Maria Puder'e ve onunla özdeşleşen duygulara atıf yapmakla birlikte, toplumun kabul etmediği, dışlanan, sessiz kalan bir aşkın ve kimliğin sembolüdür. Bu bağlamda, eserin başlığı, bireysel hafızanın toplumsal belleğe direnç gösteren boyutunu somutlaştırarak, Raif Efendi'nin yazılı anlatısı aracılığıyla toplumsal belleğe alternatif bir alan yaratmasını da yansıtır.

Çalışmanın temel amacı, *Kürk Mantolu Madonna* örneği üzerinden, bireysel hafızanın toplumsal belleğe karşı nasıl alternatif ve dirençli anlatılar kurabileceğini ve bunun kimlik inşası ile hatırlama-unutma diyalektiği bağlamında nasıl değerlendirilebileceğini ortaya koymaktır. Ayrıca, bireysel deneyimlerin yazıya dökülerek kültürel belleğe dönüşme süreci de incelenecektir. Bununla birlikte, çalışmanın kapsamı gereği, eserin estetik, psikolojik ve dilbilimsel çözümlemelerine girilmeyecek; Maria Puder'in belleği ve kadın kimliği gibi temalar ayrıca ele alınmayacaktır. İnceleme, Raif Efendi'nin bireysel hafızası, toplumsal normlara karşı geliştirdiği direniş ve yazılı anlatı yoluyla gerçekleştirdiği bellek aktarımı üzerinden yürütülecektir.

Sonuç olarak, *Kürk Mantolu Madonna*, bireysel hafızanın toplumsal belleğe ve kimlik inşasına etkilerini Assmann'ın kuramsal çerçevesi ışığında değerlendirmeye olanak tanıyan güçlü bir edebi eser niteliğindedir. Romanın başlığı, yalnızca bir karakteri değil, aynı zamanda Raif Efendi'nin bastırılmış kimliğinin ve gizli bireysel hafızasının sembolü olarak, toplumsal belleğin sınırlarına karşı geliştirilmiş sessiz ama kalıcı bir direnişi temsil eder. Böylece eser, bireysel hafızanın yazılı metin aracılığıyla toplumsal belleğe nasıl alternatif bir anlatı sunabileceğini ve yeni kimlik alanları yaratabileceğini somut bir biçimde göstermektedir.

1. Kuramsal Bağlam ve Jan Assmann

Jan Assmann tarafında yazılan ve 2001 tarihinde ilk kez basılmış olan Kültürel Bellek iki ana başlık altında farklı alt başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlıklardan ilki "Teotik Temeller" olarak kuramsal tartışmalar ve tanımlar üzerinden hatırlamanın biçimleri, ritüellerin etkisi metinsel bağdaşlık, gelenek, bellek ve kanon, kültür ve kimlik olarak incelemektedir. Bu kavramlar ışığında kültürel belleğin nasıl oluştuğunu tartışan yazar; özellikle hatırlama kültürü üzerinde durmaktadır. Bireysel ve toplumsal kimlik arasındaki ilişki bağlamında etkileşimin nasıl olduğunu bu kavramların politik imgelerle bağını ve kimliğin kültürel bellek aracılığı ile yeniden inşası açıklamaktadır. İkincisi ise "Örnek İncelemeler" başlığını taşımakta olup bir anlamda birinci bölümünde kuramsal çerçeveyi genişletmekte ve örnekler ve somut kanıtlarla açıklama yapmaktadır. Bu bağlamda araştırmacının kuramsal altyapısı "Kültürel Bellek" kavramı çerçevesinde temellendirilmiştir. Kültürel bellek insanlık üç başlık (*Hatırlama, ya da geçmiş bağlantısı, kimlik, ya da politik imgelem, kültürel süreklilik, ya da gelenek oluşturma*) kavramları etrafında değerlendirilecektir.

2. "Kürk Mantolu Madonna" Başlığının Simgesel Anlamı: Hafıza ve Kimliğin Temsili

Kürk Mantolu Madonna başlığının, yalnızca eserin içerdiği aşk hikâyesine gönderme yapan basit bir adlandırma olmadığı, aksine, bireysel hafıza ile toplumsal bellek arasındaki çatışmanın ve kimlik inşasının simgesel bir yansıması olduğu görülmektedir. Eserin

merkezinde yer alan Maria Puder figürü, Raif Efendi'nin kişisel belleğinde derin bir yer edinmiş ve toplumun dayattığı kimlik kalıplarına rağmen, onun iç dünyasında canlılığını koruyan bir aşk ve kimlik arayışının temsili olmuştur.

Romanın başlığında yer alan "Kürk Mantolu Madonna", hem Raif Efendi'nin bireysel hafızasında idealize ettiği, hem de toplumsal bakışın asla tam olarak kavrayamayacağı bir figürü işaret etmektedir. Kürk, dış dünyaya kapalı, korunaklı ve mesafeli bir alanı, Madonna ise hem kutsal hem de ulaşılmaz bir imgeyi çağırıştırır. Böylece, toplumun göremediği, anlamlandıramadığı ya da yok saydığı bir duygu ve kimlik alanına işaret edilir.

Assmann'ın (2015) iletişimsel ve kültürel bellek kuramı açısından bakıldığında, bu başlık, Raif Efendi'nin toplumsal belleğin izin vermediği kişisel hatıralarını kendi iç dünyasında yaşatmasına ve nihayetinde yazıya dökerek kültürel belleğe aktarmasına gönderme yapar. Toplumsal normlar Raif Efendi'den belirli bir kimlik ve yaşam biçimi talep ederken, o, Maria Puder'e duyduğu aşk aracılığıyla toplumun dışında ve ötesinde kalan bir kimliği sürdürmektedir. Ancak bu kimlik, yalnızca bireysel hafızasında saklı kalmayacak; yazıya aktarılmasıyla birlikte kültürel belleğe kazınacak, böylece toplumsal belleğe alternatif bir anlatı olarak var olacaktır.

Dolayısıyla, "Kürk Mantolu Madonna" başlığı, toplumsal hafızanın dışladığı, görünmez kıldığı bireysel hatıraların, yazılı metin aracılığıyla nasıl kalıcı ve güçlü bir kimlik anlatısına dönüşebileceğinin de simgesidir. Assmann'ın (2015) kültürel bellek tanımında vurguladığı gibi, yazılı metinler bireysel hafızanın kamusal alanda görünürlük kazanmasını ve sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlar. Bu bağlamda, Raif Efendi'nin hikâyesi, sadece bireysel bir aşk anlatısı değil, aynı zamanda toplumsal normlara karşı bireysel hafızanın direnişini somutlaştıran kültürel bir bellek nesnesidir.

Sonuç olarak, eserin başlığı, Assmann'ın bellek kuramıyla doğrudan ilişkilendirilebilecek şekilde, toplumsal belleğin dışladığı bireysel hatıraların, yazılı metin aracılığıyla hem korunması hem de topluma sunulması sürecini yansıtır. "Kürk Mantolu Madonna", toplumun göremediği içsel kimliğin ve bastırılmış duyguların edebi bir sembolü olarak, çalışmanın temel odağı olan bireysel hafızanın toplumsal belleğe karşı geliştirdiği alternatif anlatıyı görünür kılar.

3. "Kürk Mantolu Madonna" Romanında Bireysel Hafıza ve Toplumsal Bellek İlişkisi

Assmann, insanın ve insanlığın kendine özgü kültürlerinin geçmişi olması temelinde bir bellek oluşturduğunu ve bu belleğin bağlayıcı olduğunu anlatmaktadır. Buradan hareketle yazar, anlatıcı vasıtası ile eserin ana karakteri olan Raif Efendi ile yolu kesişen genç bir adamın, Raif Efendiyi anlatımı, roman hakkında farklı yorumlar getirerek bir duygusal etki yaratmakta insana dair ön yargılar ve ilk izlenimlerin yanıltıcı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca Raif Efendi'nin, Maria'ya olan aşkı da bireysel hafızasında kendine biçtiği rolden bağımsız olarak şekilleniyor hatta yeniden inşa edilme sürecine işaret ediyordu.

Hatıralar ve uzun zaman zapt edilmiş hisler, daima susturulmuş heyecanlar bir sel gibi, gitgide büyüyerek kabarak, hızlanarak dışarı akıyordu. Onun nasıl bir dikkatle beni dinlediğini, gözlerini nasıl, söz haline ge tiremediğim taraflarımı da anlamak ister gibi yüzümde gezdirdiğini gördükçe büsbütün açılıyordum(s:159).

Hikâyenin en öne çıkan kısmı Assmann'ın da önemle değindiği hatırlatma yani geçmiş bağlantısı söylemidir. Nitekim Assmann(2015) kültürel bellek oluşturmada kullanılan bireysel belleğin dış boyutu bellek türünün yazılı her kültür bağlayıcı yapı olarak bir şeyler oluşturur; Bu yapı hem sosyal boyutta hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcıdır(Assmann,2015:17). Bu yaklaşıma göre, yıllar önce büyük bir aşk yaşayan ve bunu kimseye anlatamadığı için günlük tutmak suretiyle geçmişini tekrar eden ve hatırlayan Raif Efendi'nin aşkını ve geçmişini yazıya dökmesidir.

Raif Efendi içinde bulunduğu durumu kurduğu halellerden bağımsız düşünme eğilimindedir. Şaşkınlıkla ve kendinde yarattığı heyecanı açıklarken; Maria'nın söyledikleri karşısında içinde bireysel hafızasında var olan geçmişin izlerini korumakta olduğu anlaşılmaktadır.

Assman (2015)'e göre Kendini ortak anıları olan bir toplum olarak kuran sosyal grup, geçmişini özellikle iki noktada korur: kendine özgülüğü ve sürekliliği. Kendisi hakkında yarattığı bu imge, farklılıkları dışarıya karşı vurgulanırken içeri dönük olarak önemsiz gösterme çabasını içerir. Sosyal grup olarak aile kurumunda Raif Efendi'nin konumu elin geçimini sağlayan merhametli aile babası olma durumudur. Assman bu kabullenışı açıklarken; Üstelik "kimlik bilinci zaman içinde gelişir" ve böylece olaylar, bir şeylere karşılık gelme, benzerlik, süreklilik temelinde seçilerek korunur(s:48). Bu açıklama Raif efendi'nin kendisine yüklenen sorumluluk karşısında sessiz bir kabulünün olduğunu işaret etmektedir.

Bütün bu yükleri çeken Raif Efendi olduğu halde, evde onun yokluğu ile varlığı eşit gibiydi. En küçüğünden en büyüğüne kadar herkes onu fark etmez görünüyordu. Kendisiyle gündelik ihtiyaçlardan ve para meselelerin den başka bir şey konuşmazlardı(s:38).

Her ne kadar suskun ve kendi halinde bir aile babası imajı çizmiş olsa da Raif Efendi kendi iç dünyasını iş yerindeki o küçük çekmeceye sığdırmayı başarmış ve geçişte yaşadığı ve hatırlak hatta yazıya aktarmatan çekinmemiştir.

Raif Efendi'nin günlüğünde yaşadığı aşk ve Maria Puder'i anlatırken yaptığı yorumlar ve hatırlamada kullandığı anlatım bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Babasının ölümü üzerine ülkeye dönmek zorunda kalması daha sonra Maria ile bağının kopması, Assmann'ın kuramına göre *Dil ve İletişim: İletişimsel bellek* başlığı altında; bilinç ve bellek bireysel fizyoloji ve psikoloji ile açıklanamaz, bireyin diğer bireylerle etkileşiminin de göz önünde bulundurulması gerekir(2015:27) ifadesi ile aktarılmaktadır. Konunun devamında; Artık az ya da çok belli bir dönemin geleneksel ve iletişimsel anlamının ufkunu aşabilen, aynı zamanda bireysel belleğin ya da bilincin ve iletişim alanının ötesine geçen bir bellek oluşması mümkün oldu. Der ve ekler; Kültürel bellek gelenek ve iletişimden beslenir ama onlar tarafından belirlenmez(2015:30). Assmann'ın yaklaşına göre, Raif Efendi'nin, Maria Puder ile iletişiminin olmaması İletişimsel bellek açısından yeni bir aşama olarak açıklanmaktadır.

Birdenbire gözle rini kaldırdı ve merakla yüzüme bakmaya başladı. Bu anda neler duyduğumu ona söyleyecek bir kelime bu lamadığım için göğsümün daralır gibi olduğunu, boğa zımın kurduğunu hissettim. Her söz, hatta ağzımdan çıkacak her ses, saadetimi bozacak, bulandıracak diye korkuyordum(s:161).

4. Bireysel Hafızanın Yazılı Metin Yoluyla Kültürel Belleğe Dönüşümü

Assmann'ın ileri sürdüğü bir diğer önemli kavramda hatırlama figürleridir. Hatırlamanın somut bir eylem olması; kavramlar ve deneyimler arasındaki ilişkiden ortaya çıkarılan hatırlama figürleri belleğin grup içerisinde yer etme süreci ile ilişkilidir. Buna bir örnek Günlükte bahsedilen Raif Efendi'nin aynı pansiyonda kaldığı Frau van Tiedemann ısrarcı tavrına karşı davranışdır. Buradan hareketle hikayenin kahramanı Raif Efendi, içe kapanık bir hayli sıkılgan bir kişilik olmasına rağmen Frau van Tiedemann ile dışarı çıkmış ve sonrasında da onunla arasında yaşanan aşırılıklara katlanmak zorunda kalmıştır. Kendisinin utangaçlığından ve sıkılganlığından günlüğünde sık sık değinir. Duygu ve hissettiklerini anlatırken kendi geçmişinde bazı olaylardan bahsetmekte ve bu olayların yaşandığı hatıraları aktarırken hatayı kendinde bulmaktadır. Birey odaklı geliştirilen "geçmiş" düşüncesi, belleği bireyin -kendi başına- geçmişte yaşadığı deneyim ve algılara bağlar. Bunun karşısında ise, bir gruba ait üyelerin birlikte yaşadığı deneyimlerin oluşturduğu anılar, "geçmiş" düşüncesini belirler. Yani ilkinde bireyin yaşadığı geçmiş bireysel bellek fikrini oluştururken, diğerinde ise birlikte yaşanan geçmiş, kolektif belleği oluşturur (İlhan,2015). Bu tanıma göre romanın ana karakteri Raif Efendi, sosyal ilişkileri kadar akrabaları ile olan bağlarını da aynı

yaklaşımı sergiler. Babası ile mesafeli olduğundan, kız kardeşlerinin eşlerinin miras konusunda yaptığı haksızlığa karşı koyamamasından; özellikle Maria ile olan yakınlığını anlamaya çalışırken okuduğu romanlar ve kurduğu hayallerle kıyaslayarak anlamlandırmaya zorlanmakta günün sonunda kendisi suçlamayı tercih etmektedir. Toplum içinde bile yalnız bir adamdır ve çevresinde olup biten olayların farkındadır ve çoğu kez bu durumu yadırgamaktadır.

Assmann, Geçişmişin Sosyal Yapısı: başlığı altında yaptığı açıklamada; yalnız büyüyen bir insanın belleği olamaz bellek sosyalleşme sonucu oluşur(s:36) demektedir. Bu açıklamalar ışığında Raif Efendi'nin günlüğündeki hikayenin temel yapısı Almanya'ya gittiği ve orada yaşadığı toplumsal, kültürel, duygusal ve sosyal deneyimleri sonucu oluşmuştur. Ayrıca hatırlama figürü olarak zaman ve mekana bağlılık göze çarpar, Raif Efendi, aynı saatlerde aynı sokakta gezinme, Maria ile ayrıldığında onunla gittiği yerlere tek başına gitme gibi eylemlerde bulunmuştur. Hatırlama açık yada örtük olarak deneyimin bir çok düzeyinde ve çeşitli yollarla gerçekleşir(Pala,2005:4).

Anlaşıldığı üzere hatırlama belirli bir geçmiş ve geçmişin kişide yarattığı imge ve figürlerle mümkün olmaktadır. Assmann yazılı kültürü toplumsal tekrar eylemleri olan ritüelleri bir metin gibi ele almaktadır. Bağdaşıklık olarak adlandırdığı bu durumu tıpkı metinlerin tekrar tekrar okunması gibi ritüellerde de tekrar ediliyor olması en az metin kadar esastır. Assmann bu görüşünü kanon terimi ile açıklamaktadır. Portreye uzun süre bakması ve özellikle gözlerinde bir anlam araması yedi yaşından beri okuduğu kitaplardaki kadın figürüyle örtüştüğünü düşünmesine neden olmaktadır. Bu imge aynı figüre bağlı kaldığını ve o nedenle tanıyormuş hissine kapıldığını anlatmaktadır. Portrenin bakışına yüklediği anlam iç dünyasına tuttuğu ışık gibidir. Hayalinde onun konuştuğunu anlatmaktadır. Gözlerinden gördüğü hüznün açık kalan dudaklarından dökülmek üzere olan sözlerden bahseder. Bu portre onun kendi iç dünyasında oluşturduğu ve tüm benliği ile inandığı aslında kendi gerçekliğidir.

Sergide o resmin karşısın da dalgın dalgın otururken yanıma gelip bu resimde ne bulduğumu soran, "Anneme benziyor!" dediğim zaman, "Sizde annenizin resmi yok mu?" diyerek kahkahayla gülen kadın buydu... Onu o zaman nasıl olup da tanıyamadığımı bir türlü anlamıyordum. Tablo, aslını görmek kudretini gözlerimden alacak kadar mı beni sarmıştı? (s:112).

Nitekim Raif Efendi kafasında yarattığı figüre yüklediği anlam doğrultusunda; Marai ile ilk karşılaşmasının farkında bile olamamıştır.

5.Bireysel Hafızanın Toplumsal Normlarla Çatışması

Assmann, Geçişmişin Sosyal Yapısı: başlığı altında yaptığı açıklamada; yalnız büyüyen bir insanın belleği olamaz bellek sosyalleşme sonucu oluşur(s:36) demektedir. Bu açıklamalar ışığında Raif Efendi'nin günlüğündeki hikayenin temel mekanı Almanya'ya gittiği ve orada yaşadığı toplumsal, kültürel, duygusal ve sosyal deneyimleri sonucu oluşmuştur. Ayrıca hatırlama figürü olarak zaman ve mekana bağlılık göze çarpar, Raif Bey, aynı saatlerde aynı sokakta gezinme, Maria ile ayrıldığında onunla gittiği yerlere tek başına gitme gibi eylemlerde bulunmuştur.

Maria Puder, Raif Efendi'nin tanıdık kabul ettiği kadın figürüne tamamen yabancısıdır. Aşk hakkında yaptığı yorumlar, ailesi ile olan kültürel bağları, hayata ve ilişkilere bakışıcısı Raif Efendiye son derece yabancı gelmiştir. Özellikle Maria bu durumu gizlemiyor hatta son derece cüretkâr bir dille söylemekte bir beis görmemektedir. Raif Efendi'ye arkadaş olarak devam etmeyi önermesi ile başlayan ilişki Raif Efendi için tek taraflı bir aşk olarak algılanmış ve öyle devam etmiş bu durumu yadırgamış olmasına rağmen Maria 'yı kaybetmemek için kabul etmiş görünmeyi tercih etmiştir. Assmann bu durumu Kültürel kimlik ve politik imgelem, bilinç sorunu olarak kimlik başlığı altında ele alınmaktadır. Ona göre "geleneğin oluşumu", "geçmişle ilişki" ve "politik kimlik ya da imgelem" ifadeleri ile

tanımlayabileceğimiz işlevsel çerçeve için kültürel bellek kavramına ihtiyacımız var. Bu bellek kültürel, çünkü sadece kurumsal ve yapay olarak oluşturulabilir (s:31). Bu anlatı bireysel bilincin, toplumsal bilinç düzeyine soy, halk veya millet kavramları noktalarında yükselişidir. Toplumsal bellek, kişisel anıları ve bireysel belleği de kapsayan geniş bir alandır. Bu durum, kişisel hatırlamanın bile toplumsal bir çerçeve içerisinde yer alması nedeniyle toplumsal belleğin tüm bellek biçimlerini kapsadığı görüşünü de destekler(Doğu ve diğerleri,2017:2).

Romanda ana karakterin aşkını kendi has temeller oluşturarak, toplumsal normlar üzerinden kendini bir çıkış arama çabası göz çarpmaktadır. Bellek, bireyseldir ancak toplumsal olarak şekillendirilir. Toplum, belleği kurgulayandır(Koçak ve diğerleri,2022:2). Raif Efendi'nin iç sesi kendine normlar içinde bir yol arar niteliktedir.

1)-*Artık Maria Puder, yaşamak için kendisine kayıtsız ve şartsız muhtaç olduğum bir insandı. Bu his ilk anlarda bana da garip geliyordu. Bu yaşıma kadar mevcu diyetinden bile haberim olmayan bir insanın vücudu birdenbire benim için nasıl bir ihtiyaç olabilirdi? Fakat bu hep böyle değil midir? Birçok şeylere ihtiyacımızı ancak onları görüp tanıdıktan sonra keşfetmez miyiz?(s:130).*

2)-*kendimi ne kadar manasız şeylerle üzdüğümü anlıyor, bütün ka bahati hayalperestliğimde, kendi içime kapanıp kurun tu yapmamda buluyordum. Fakat artık değişecektim. Meslek kitapları dışındaki okumayı da azaltacaktım. Benim gibi bir eşraf çocuğunun mesut olmaması için ne sebep vardı? (s:98).*

Assmann bu kültürün toplumsal tekrar eylemleri olan ritüelleri bir metin gibi ele almaktadır. Bağdaşıklık olarak adlandırdığı bu durumu tıpkı metinlerin tekrar tekrar okunması gibi ritüellerde de tekrar ediliyor olması en az metin kadar esastır. Assmann buna görüşünü kanon terimi ile açıklamaktadır. Portreye uzun süre bakması ve özellikle gözlerinde bir anlam araması yedi yaşından beri okuduğu kitaplardaki kadın figürüyle örtüştüğünü düşünmesine neden olmaktadır. Bu imge aynı figüre bağlı kaldığını ve o nedenle tanıyormuş hissine kapıldığını anlatmaktadır. Portrenin bakışına yüklediği anlam iç dünyasına tuttuğu ışık gibidir. Hayalinde onun konuştuğunu anlatmaktadır. Gözlerinden gördüğü hüznün açık kalan dudaklarından dökülmek üzere olan sözlerden bahseder. Bu portre onun kendi iç dünyasında oluşturduğu ve tüm benliği ile inandığı aslında kendi gerçekliğidir.

Sonuç

Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı eseri, Jan Assmann'ın kültürel ve iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde ele alındığında, bireysel hafıza ile toplumsal bellek arasındaki çatışmanın güçlü bir anlatısını sunmaktadır. Romanın ana karakteri Raif Efendi'nin, Maria Puder ile yaşadığı aşk ve bu aşkın bireysel hafızasında taşıdığı anlam, toplumsal normlar ve ailevi yükümlülükler karşısında bastırılmış ve gizli kalmıştır. Raif Efendi'nin sessizliği ve çevresi tarafından ona atfedilen "silik memur" kimliği, bireysel hafızasının toplumsal belleğin dayattığı kimlikle nasıl çeliştiğini gözler önüne sermektedir.

Assmann'ın (2001) tanımladığı şekliyle, **iletişimsel bellek**, bireylerin sosyal çevreleriyle kurduğu ilişkiler üzerinden şekillenen ve bireysel hafızanın toplumsal bağlamda nasıl anlam kazandığını gösteren bir yapı olarak romanda belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Raif Efendi'nin yaşadığı aşkı yalnızca kendi içinde ve günlükünde yaşaması, toplumsal belleğin izin vermediği duygusal yaşantıları bireysel alana hapsedişinin göstergesidir. Raif Efendi'nin yazıya döktüğü anılar, Assmann'ın ifade ettiği şekilde **hatırlama figürleri** ve **kültürel belleğin** sürekliliğini sağlayan metinsel formlar olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada özellikle vurgulanan nokta, Raif Efendi'nin kişisel deneyimlerinin, toplumsal belleğin biçimlendirdiği kimlik algısıyla nasıl çatıştığı ve bu çatışmanın bireyin iç dünyasında nasıl izler bıraktığıdır. Raif Efendi'nin ailesi, iş çevresi ve toplumun ondan

beklediği sessiz ve silik figür, onun gerçek benliğini gizlemek zorunda kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla roman, bireysel hafızanın toplumsal normlara karşı nasıl direnç geliştirebileceğini ve yazılı anlatımlar (günlük) aracılığıyla bireysel belleğin toplumsal belleğe karşı alternatif bir anlatı kurabileceğini göstermektedir.

Öte yandan, çalışmanın kapsamı gereği, eserin estetik, psikolojik ve dilsel boyutları ile kadın karakter Maria Puder'in belleği ve kimliği gibi konular detaylı biçimde ele alınmamıştır. Bu sınırlama doğrultusunda, analiz yalnızca Raif Efendi'nin bireysel hafızası ile toplumun ona dayattığı kimlik arasındaki gerilim üzerinden yürütülmüştür.

Sonuç olarak, *Kürk Mantolu Madonna*, **bireysel hafızanın toplumsal bellekle ilişkisini**, Assmann'ın kuramsal çerçevesinde yansıtan güçlü bir örnek olarak değerlendirilebilir. Roman, modern bireyin içsel dünyasıyla toplum arasındaki çatışmayı ve bireysel hafızanın toplumsal belleğe karşı nasıl bir direnç alanı oluşturduğunu gösterir. Raif Efendi'nin aşkına ve geçmişine dair yazılı anlatımı, bireysel belleğin **kültürel belleğe dönüşüm sürecini** gözler önüne sererken, Assmann'ın "unutma ve hatırlama" diyalektiği çerçevesinde de anlam kazanmaktadır. Böylece eser, bireysel hafızanın bastırıldığı ama yazıyla yeniden inşa edildiği, toplumsal belleğe alternatif bir alan sunduğu anlatısıyla, hem Assmann'ın bellek kuramını somutlaştırmakta hem de edebi bir direniş metni işlevi görmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali, S. (2023). *Kürk mantolu madonna* (Vol. 10). E-Kitap Projesi & Cheapest Books.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 11.
- Doğu, T., & Varkal-Deligöz, M. (2017). Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi (mi), *Megaron*, 12 (4), 545-552.
- İlhan, M. E. (2015). Gelenek ve hatırlama: Belleğin kültürel olarak yeniden inşası üzerine bir tartışma.
- Koçak, A., & Uğurcan, F. Z. (2023). Pir Sultan'ın Şiirlerinde Kültürel Belleğin İzleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (106), 27-41.
- Pala, Ş. (2005). Belleğin Alacakaranlığında Bir İmge: Mahalle. *Kebikeç Dergisi*, 20, 117-129.

